

ТМ	Г. XXXVI	Бр. 4	Стр. 1681-1699	Ниш	октобар - децембар	2012.

UDK 316.66+314 (497.11 Срем)

Оригиналан научни рад

Примљено: 25.08.2011.

Ревидирана верзија: 08.10.2012.

Бојан Ђерчан

Тамара Лукић

Милка Бубало Живковић

Универзитет у Новом Саду

Природно – математички факултет

Департман за географију, туризам и хотелијерство

Нови Сад

РЕГИОНАЛНО – ДЕМОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ И КВАЛИТЕТ ЖИВОТА У ПОГРАНИЧНОМ ПОДРУЧЈУ СРЕМА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА ОПШТИНА ШИД*

Апстракт

У раду су представљени резултати демографске статистике и емпиријског истраживања о регионално-демографским карактеристикама и квалитету живота становника у пограничном подручју Срема. Истраживање је спроведено у једанаест пограничних насеља шидске општине, у јулу 2011. године, на узорку од 140 испитаника. Полазећи од претпоставке да регионални развој у Србији карактерише неравномерност, за предмет рада је узето једно погранично, периферно подручје. Циљ рада је да прикаже демографске токове и тренутно задовољство животним приликама становника у пограничном подручју, и на тај начин укаже на диспаратите регионалног развоја. Истраживањем су потврђене све полазне претпоставке. Дошло се до закључака да становништво пограничног подручја Срема није задовољно својим животним стандардом, а као главни проблеми истичу се незапосленост и мала примања.

Кључне речи: регионални проблеми, старење становништва, граница, квалитет живота, Срем

---

bojan.djercan@dgt.uns.ac.rs

* Рад представља резултате истраживања на пројекту „Трансформације геопросатора Србије – прошлост, садашњи проблеми и предлози решења“ (ОИ 176020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, и на пројекту „Суочавање са изазовима депопулације у Војводини“ (114-451-1861/2011-02), који финансира Покрајински секретаријат за науку и технолошки развој АП Војводине.

REGIONAL - DEMOGRAPHIC PROBLEMS AND QUALITY OF LIFE IN THE BORDER AREA OF SREM: CASE STUDY ŠID MUNICIPALITY

Abstract

The paper presents the results of a research study based on the analysis of demographic statistics and survey data on the regional-demographic characteristics and the quality of life of the population in the border region of Srem. The survey was conducted in eleven bordering villages in the municipality of Šid, in July 2011, on a sample of 140 respondents. Starting from the assumption that regional development in Serbia is characterized by inequality, this research study focused on one peripheral, border area. The aim of this paper is to present the demographic trends and the current satisfaction with life conditions of the population in the border region, and thus highlight the disparities in regional development. The study confirmed all the initial assumptions. We conclude that the population in the border area of Srem is not satisfied with their living standard, due to problems such as unemployment and low income.

Key Words: Regional Problems, Aging Population, Border, Quality of Life, Srem

УВОД

Степен развијености појединих региона у Србији проистиче из географског положаја који је у великом броју случајева узрок функционалне изолованости у односу на економске центре и осовине развоја, што често резултира успореним развојним токовима. Због тога је равномерни регионални развој последњих година изузетно важна тема, не само у Србији (Miljanović, Miletić & Đorđević, 2010) него и у другим деловима Европе (Lampič & Potočnik Slavič, 2007; Ni Laoire, 2000; Shishmanova, 2010; Stockdale, 2006, 2002). Све више се говори о улози државе и региона у процесима регионалног планирања, као кључних актера који развијају концепте регионалног развоја и тиме успостављају оквир за деловање развојних актера са локалног нивоа (Balaguer-Coll, Prior & Tortosa-Ausina, 2010; Плавшић и Билбиловска, 1998). Наглашава се неопходност успостављања система и законског оквира, успостављање институција које ће се бавити регионалним развојем у будућности, као и неопходност бављења пројектима који су важни за бољи живот у свакој општини, у сваком граду и у сваком округу Србије (Ђорђевић & Тодоровић, 2006).

Основна карактеристика регионалног развоја у Србији је неравномерност. Институционални проблеми везани за регионални развој су:

- одсуство основних законских решења;
- економска нерегионализованост;
- недефинисаност основних регионалних приоритета;
- некоординисаност и
- неконкурентност.

У овом тренутку у Србији постоје региони који су значајније развијени, као што су град Београд и Аутономна Покрајина Војводина, а исто тако и неразвијени региони, попут Јабланичког, Пчињског, Рашког. Неразвијена подручја Србије углавном карактерише висок степен изолованости у односу на суседне регионе и неповољна демографска и привредна слика (Ђорђевић, 1994, 2002).

У Републици Србији присутна је изражена депопулација одређених подручја и велика концентрација становништва и привреде у тек неколико градова. Таква кретања имају негативне последице у економској, социјалној, просторној и еколошкој сфери. Према индексу развојне угрожености, однос између најразвијенијег и најнеразвијенијег округа је 1:7, а однос између најразвијеније и најнеразвијеније општине је 1:15. Међутим, још озбиљнији проблем представља свеукупно заостајање Србије у односу на просек Европске уније. Просечна нето зарада исплаћена у августу 2012. године у Републици Србији износила је 42.122 динара (око 360 евра). Незапосленост у Србији (април 2012: 25,5 %, 15–64 године: 26,1%) и даље је једна је од највиших у региону, а присутан је и веома изражен тренд негативног природног прираштаја (2011: $n= 9,0\%$; $m= 14,2\%$; $j= -5,2\%$) (Републички завод за статистику, 2012).

Са друге стране, Република Србија, у овом тренутку, нема јасно дефинисану националну регионалну политику. Потреба, значај и оквири регионалне политике и одрживог регионалног развоја утврђени су највишим правним актом, као и одређеним бројем стратешких докумената и закона. У прилог закључку о непостојању јасно формулисане националне регионалне политике говоре различити ставови по питању територијалног уређења Републике Србије, као и одређена усвојена решења (Мирић, 2009). Постоји више инструмената за спровођење равномерног развоја региона у Србији, а неки од инструмената јесу:

- подстицај локалне инфраструктуре,
- подстицај предузетништва и
- идеја подстицаја за започињање сопственог бизниса (Тошић & Милетић, 2002).

Процес придруживања Србије Европској унији, поред свих својих специфичности и потешкоћа, отвара бројне развојне могућности (Тодоровић & Тошић, 2006). Коришћењем ИПА (*Instrument for Pre-Accession Assistance - IPA*) фондова обезбедила би се помоћ транзицији и изградња институција, побољшала прекогранична сарадња, дао импулс регионалном развоју, омогућио развој људских ресурса и руралних подручја.

Део руралног развоја у регионалном развоју ЕУ има два стуба, а то су:

- подршка пољопривреди у традиционалном смислу и
- подршка руралном развоју.

Рурални развој треба да одговори на регионалне потребе, да поспешује ендогени развој, да буде покренут од стране регионалних развојних политика, да буде усмерен на одрживи развој и да примени регионални капитал (Ђорђевић & Панић, 2004; Петровић, 2009).

Главне функције регионалног управљања треба да буду двојне: са једне стране јачање економског идентитета, мотивисаности и социјалног капитала, а са друге администрирање програма, техничка подршка и мониторинг (Стојић Карановић, 2002).

Чињеница да се Србија граничи са земљама чланицама ЕУ представља могућност да се успостави директна сарадња са земљама чланицама ЕУ и регијама у суседним земљама како би се остварили заједнички развојни приоритети (Ђекић & Јовановић, 2009). Програми прекограничне сарадње пружају могућност не само за неговање добросуседских односа, већ и за успостављање дугорочних партнерстава и развојних пројеката заснованих на реалним друштвеним потребама, који ће допринети унапређењу конкурентности региона (Стојановић & Манић, 2009). Размену информација, међусобну координацију, као и заједничко учење у процесима модернизације и европеизације важно је спроводити на нивоу држава, али и на нивоу регија и локалних самоуправа.

Република Србија, према индикаторима привредне развијености, припада групи мање развијених земаља. Низак степен развијености, поред осталог, присутан је и у аграрном сектору (Глишовић Mezieras & Миливојевић, 2005). У складу са постојећим условима, дефинисани су циљеви и принципи аграрне политике:

- изградња пољопривредног сектора, који може да се такмичи на светском тржишту, доприносећи порасту националног дохотка;
- обезбеђење хране која задовољава потребе потрошача у погледу квалитета и здравствене безбедности (Калењук, Тешановић, Шкрињар & Псодоров, 2011);
- осигурање подршке животном стандарду за људе који зависе од пољопривреде, а нису у стању да својим развојем прате економске реформе;
- осигурање подршке одрживом развоју села;
- очување животне средине од утицаја негативних ефеката пољопривредне производње;
- припрема аграрног сектора за интеграцију у Европску унију

и

- припрема политике домаће подршке и трговине пољопривредним производима по правилима Светске трговинске организације (Мирић, 2009).

Хумани ресурси су главни покретач привредног развоја јер од њих зависи продуктивност рада (Зјалић, 2009; Ракић, 2006). Људски ресурси подразумевају знање, искуство, креативност, иновативност и способности појединца усмерене ка напретку друштва, те је у њих потребно стално инвестирати (Ђерчан, Бубало Живковић & Лукић, 2010а). Привредни развој руралних подручја мора бити праћен општим друштвеним развојем, односно општом едукацијом руралног становништва и едукацијом у техничком, технолошком, образовном, културном, еколошком и, не на последњем месту, економском смислу. За опстанак и развој сељачких газдинстава у неразвијеним регионима Србије од посебног су значаја даљи развој задругарства али и руралног и еко-туризма, кроз које би се пласирала здрава храна и оживели помало заборављени стари српски специјалитети. Реафирмација неразвијених регија имала би и повољне економске и демографске последице, јер би се запослило младо становништво, чиме би се бар делимично спречила емиграција из таквих подручја (Глигоријевић & Стефановић, 2009).

Ревитализација неразвијених подручја апострофира се као један од кључних фактора у процесу интеграције наше земље у европски регионални простор. Кључне мере за ревитализацију појединих региона заснивају се на могућностима афирмисања појединих предности целина у складу са стручним плановима развоја.

Активацијом пољопривредне производње у сврху туризма (Тодоровић & Вјелјас, 2009) постижу се позитивни ефекти на руралну заједницу, руралну економију и животну средину. Међутим, пољопривредна производња није једина функција руралних подручја (Шувар, 2004), већ то може да буде читав низ других делатности које имају за циљ поспешивање раста руралне економије, смањење јаза урбаних и руралних подручја и унапређење животног стандарда становништва из руралних средина. На тај начин се смањује зависност сељака од пољопривредне производње као извора прихода. Активности које треба предузети у циљу остварења овог програма су: стварање могућности за запошљавање ван фарми кроз мање прерађивачке јединице, кроз центре за услуге у руралној средини и одговарајућа инфраструктурна побољшања. На тај начин стекле би се одређене предности руралне економије попут смањења незапослености, искоришћавања компаративних предности руралних подручја, убрзања економског развоја руралних подручја и унапређења квалитета живота у руралним срединама.

МЕСТО ИСТРАЖИВАЊА, МЕТОДОЛОГИЈА И УЗОРАК

За место истраживања одабрано је погранично подручје Срема. Овај погранични регион успостављен је после распада СФРЈ и формирања нових граница, па тако и пограничних насеља. Иако је

формирање овог пограничног подручја новијег датума, проблеми са којима се сусреће становништво су исти као и у другим пограничним подручјима Србије.

Погранично подручје Срема заузима крајњи западни део војвођанског дела Срема и има у односу на Војводину крајњи југозападни, периферни положај. Ово подручје обухвата делове две највеће општине Сремског округа – Шид и Сремска Митровица, и делове општине Бачка Паланка (Ћурчић, 2001).

Погранично подручје чини једанаест насеља у општини Шид: Љуба, Сот, Моловин, Бикић До, Беркасово, Шид, Илинци, Вашица, Батровци, Моровић и Јемена, насеље Сремска Рача, које припада општини Сремска Митровица, и насеља Нештин и Визић, која припадају општини Бачка Паланка. Како се већина насеља налази на територији општине Шид, због равномерности деловања фактора локалне самоуправе, овом приликом биће анализирани проблеми становништва у насељима која припадају шидској општини.

Одабрани предмет истраживања условио је и примену одговарајућег метода рада. Приликом израде овог рада коришћени су: аналитичко-синтетички метод, компаративни, критички, дескриптивни метод као и теренско истраживање и статистичко-математички инструментаријум, као технике за прикљупљање и обраду података. Као извор података коришћена је стручна литература која се односи на регионално-демографске проблеме и квалитет живота у пограничним подручјима и резултати теренског истраживања. У раду су коришћени и демографски подаци Републичког завода за статистику.

У циљу веродостојнијег приказа живота људи на граници, спроведено је и теренско анкетно истраживање чији су резултати послужили као допуна у склапању објективне слике изведене на основу званичних статистичких резултата. Теренско истраживање спроведено је од 11. до 16. јула 2011. године. Истраживање је спроведено путем анкетног упитника. Примењен је комбиновани узорак. Насеља су изабрана намерно, по критеријуму географског положаја уз границу.

Узорком је обухваћено 140 испитаника из једанаест пограничних насеља општине Шид. У демографској структури узорка присутан је нешто већи број жена (51,4%) у односу на мушкарце (48,6%). Највећи број испитаника је био старосне доби од 18–31 године (35,0%), затим од 32–45 година (30,0%), док је најмањи број испитаника био у старосној доби преко 60 година (6,5%). Највећи део узорка чинили су испитаници који су запослени (62,1%), следе незапослени (25,0%), а најмање је пензионера (5,7%). Према степену образовања највећи део узорка чинили су испитаници са завршеном средњом школом (61,4%), следе испитаници са завршеним факултетом (18,6%), са основном школом (15,0%), а најмање испитаника има незавршену основну школу (0,7%). Овакав узорак је конструисан да би

се добило мишљење радно способног становништва које је носилац привредне активности и издржаваних контингената становништва. Пројекције демографског развоја општине Шид су негативне, па је мишљење о квалитету живота становништва од 18 до 45 година, на којем остаје будућност пограничног подручја, од изузетне важности.

Према висини месечних прихода, највећи део испитаника има примања до 200 евра (52,1%), затим од 200 до 400 евра (35,0%), а најмање испитаника има месечна примања преко 600 евра (2,2%). Највећи број испитаника (37,2%) долази из четворочланих домаћинстава, а следе испитаници из домаћинстава са три члана (29,2%). Занимљиво је да доста велик удео анкетираних (16,1%) долази из домаћинстава са пет и више чланова, најмањи удео чине анкетирани из домаћинстава са једним чланом (5,1%).

Сва питања у упитнику била су затвореног типа. Питања су постављана у форми реченица, а одговори су мерени помоћу Ликертове скале.

Приликом истраживања пошло се од хипотеза: (1) да становништво пограничног подручја Срема карактерише неповољна демографска слика изражена кроз негативан природни прираштај и старење становништва; (2) да становништво пограничног подручја Срема није у потпуности задовољно основним елементима животног стандарда; (3) да становништво пограничног подручја Срема није у потпуности задовољно квалитетом живота на граници; (4) да становништво пограничног подручја Срема није упознато са могућностима прекограничне, регионалне сарадње која произилази из самог географског положаја.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања демографске статистике

Површина атара једанаест насеља шидске општине у пограничном појасу износи 393,7 km² (Служба за катастар непокретности, 2010), што представља 10,7% површине Срема, односно 1,8% површине Војводине. Ових једанаест насеља представља 9,4% од укупног броја насеља Сремског округа или 2,4% насеља у Покрајини. Мрежа насеља је средње густине. На сваких 100 km² налази се у просеку 2,79 насеља, што је изнад покрајинског просека (у Војводини се налази 2,2 насеља на 100 km²). Просечна величина насеља у Војводини износи 4.351 становник, а у насељима посматраног подручја 2.335 становника, што указује на релативну уситњеност насеља (Ћурчић, 2010). Укупна дужина граница пограничног подручја износи око 142,9 km. Од тога дужина границе према Републици Хрватској на северу и западу регије износи 110 km а дужина границе према Репу-

блици Српској износи 32,9 km. Сава чини јужну, најдужу природну границу ове територије. Иако је пловна, она нема посебан саобраћајни значај за ово подручје. Друге природне границе су делови мањих водених токова, као што су Студва (9 km), Смогва (3,5 km), Дебрња (2 km) и Босут (6,5 km). Граница у северном и западном делу регије је административна.

Са општинама суседних држава Републике Српске и Републике Хрватске погранично подручје повезано је магистралним и регионалним путевима као и железничком мрежом. На овој територији постоји осам граничних прелаза. Са Републиком Хрватском гранични прелази су: Сот, Љуба, Беркасово (малогранични), Шид (друмски), Шид (железнички) и Батровци. Гранични прелази са Републиком Српском су Јамена (скелски) и Сремска Рача. Гранични прелаз Батровци налази се на међународном путном правцу Е-70. Од њега се ка северу одваја магистрални правац који се у Шиду рачва на северозападни крак ка граничном прелазу Шид и североисточни правац ка граничном прелазу Сот. Од 1974. године и изградње моста преко Дунава код Илока и Бачке Паланке, магистрални путни правац на којем је гранични прелаз Сот изузетно је добио на значају и на тај начин позитивно допринео побољшању географског положаја ове пограничне регије (Ђурчић, 1984). Већина насеља је лоцирана на поменутих путним правцима. Она која нису, међусобно су повезана асфалтним путевима. Железничка пруга која повезује Београд и Загреб пролази преко територије општина Шид и Сремска Митровица. Од ње се одваја један крак према југу, према Републици Српској, односно Бијељини. На повољност географског положаја позитивно утиче и добра саобраћајна повезаност, односно поменути међународни правац Е-70 и други магистрални и регионални правци. Према томе, може се закључити да погранично подручје Срема, иако периферно лоцирано, има више елемената по којима се његов географски положај може окарактерисати као повољан.

У једанаест насеља пограничног подручја, према попису становништва из 2002. године, живело је 25.681 лице, што представља 7,6% становништва Срема, или 1,3% покрајинског становништва. Према густини насељености, погранично подручје са нешто мање од 63 ст/km² је 1,5 пута слабије насељено од Сремског округа (92 ст/km²) и Покрајине (95 ст/km²). Велика површина пограничног подручја Срема условила је да се насеља међусобно разликују, између осталог и по величини популације. Величина популације по насељима, уколико се изузме општинско средиште у коме живи 63,5% становништва пограничног подручја, креће се од три стотине, као у Моровићу, који се налази у северозападном планинском делу пограничног подручја, па до преко две хиљаде, као у Моравићу, који је локални гравитациони центар у јужном делу пограничног подручја, у близини ауто-пута Е-70.

У периоду од 1991. до 2002. године повећање броја становника бележе Шид, Беркасово, Бикић До, Вашица и Моровић. Број становника се од 1991. до 2002. није увећао у Батровцима, Илинцима, Јамени, Љуби, Моловину и Соту (Табела 1).

Табела 1. Број становника, густина насељености ($ст/км^2$), просечна старост и индекс старења у насељима пограничног подручја Срема

Table 1. The number of inhabitants, population density ($inhabitants/km^2$) average age and the index of aging in the settlements of the border area of Srem

Насеље	Број становника		Густина насељености		Просечна старост 2002.	Удео			Индекс старења
	1991.	2002.	1991.	2002.		0-14	15-65	65+	
Батровци	359	320	13,0	11,8	43,8	40	202	78	2,0
Беркасово	1088	1228	56,0	63,9	40,9	193	802	233	1,2
Бикић До	295	336	35,2	42,3	40,4	56	216	64	1,1
Вашица	1632	1717	43,6	46,8	41,5	244	1140	333	1,4
Илинци	869	827	31,4	30,0	43,3	114	534	179	1,6
Јамена	1320	1130	18,5	16,4	42,2	176	713	241	1,4
Љуба	583	559	38,3	36,9	42,7	84	352	123	1,5
Моловин	305	298	25,8	25,2	42,1	54	180	64	1,2
Моровић	2055	2164	22,8	24,6	39,4	358	1463	343	1,0
Сот	801	791	37,5	37,4	42,2	117	508	166	1,4
Шид	14089	16311	301,9	356,0	38,1	2737	11417	2157	0,8
Укупно	23396	25681	56,7	62,8	41,5	4173	17527	3981	1,3

Извор: Републички завод за статистику, 2003а.

Из тога се може уочити правилност да се број становника повећао у насељима која су ближе општинском центру или се налазе на регионалном путу. Међутим, ово повећање броја становника није резултат природног прираштаја, већ механичког. То су махом избеглице из Босне и Херцеговине и Републике Хрватске, протеране са својих огњишта за време грађанског рата у тим републикама. Такође, унутаропштинским миграцијама због запошљавања, школовања и медицинских услуга дошло је до повећања броја становника у Шиду (Ђерчан et al., 2010а). Негативан тренд кретања броја становника у осталим насељима пограничног подручја Срема није новина ако се у обзир узме чињеница да је просечна годишња стопа раста становништва у другој половини 20. века износила 4,0% (Ђерчан, 2012).

Густина насељености кретала се у складу са повећањем или смањењем броја становника. Према последњем попису становништва, кретала се од минималних 12 $ст/км^2$ у Батровцима, па до максималних 356 $ст/км^2$ у Шиду.

Просечна старост становништва у пограничном подручју 2002. године износила је 41,5 година. Најстарије становништво живело је у Батровцима (43,8 година), где је забележен и највећи индекс старења, а најмлађе у Шиду (38,1 година), где је забележен најмањи индекс старења. Становништво Војводине је још пре четири деценије ушло у стадијум демографске старости, а приказани показатељи старосне структуре указују да се ово подручје налази у стадијуму дубоке демографске старости. Узимајући у обзир чињеницу да се процес демографског старења све више интензивира, реално је очекивати да Република Србија у блиској будућности уђе у седми стадијум демографске старости, односно најдубљу демографску старост (Bubalo Živković, Đurđev i Dragin, 2008).

Природно кретање становништва карактерише негативан природни прираштај који се креће до екстремно ниских вредности у Соту (-22,0‰) и Батровцима (-20,2‰). Позитиван природни прираштај повремено се јавља у популационо већим насељима, најчешће у Шиду (10,0‰) (Покрајински завод за статистику, 2010). Констатацијом о старењу становништва и негативном природном прираштају потврђена је прва хипотеза.

Све до пред крај 20. века ратови су били узроци минималних (током ратних година) и максималних вредности (послератни компензациони период) природног прираштаја у Војводини (Lukić, Stoj-savljević, Đurđev, Nađ, & Đerčan, 2012). Међутим, чињеницу да у Војводини, почев од 1989. године, годишњи број умрлих премашује број живорођених, треба схватити врло озбиљно, поготово што се негативна стопа, из године у годину, повећава. Ако се таква тенденција настави, што је врло извесно, и ако не буде осетнијег доприноса миграција, што је такође врло извесно, у Војводини ће неминовно доћи до депопулације која би могла да до средине 21. века узрокује смањење становништва за око пола милиона становника (Đurđev, Arsenović & Dragin, 2010)

У наредних пола века демографски развитак општине Шид биће ограничавајући фактор свеукупног развитка. Број живорођених биће током читавог пројектованог периода мањи од броја умрлих. У варијанти опадајућег фертилитета могуће је да број живорођених у другој половини 21. века буде мањи од трећине садашњег износа. Укупан број становника општине Шид непрекидно ће се смањивати у свакој од претпостављених варијанти све до краја пројектованог периода 2052. године. Као резултат, укупно становништво биће мало-бројније за 8.168 становника или за 21,0%, у варијанти растућег фертилитета, а депопулација може да досегне до чак 14.124 становника или 36,2%, у варијанти опадајућег фертилитета. Смањени број становника и није најгора перспектива. Горе је што ће овај процес бити праћен сразмерним погоршањем „квалитета“ појединих функционалних контингената (Ђурђевић, Арсенић и Цветановић, 2010).

Миграције су изражене у правцу општинског центра, али и према Сремској Митровици, Новом Саду (Бубало Живковић, Драгин & Ђерчан, 2009) и Београду (Стаменковић и Гатарић, 2008). На овај начин радно способно и углавном висококвалификовано становништво путује на посао и обавља занимање ван места сталног боравка, чиме погранично подручје губи најзначајнији људски ресурс – знање и радну способност.

У насељима пограничног подручја Срема активно становништво чини 43,1%, лица са личним приходима 16,7%, а издржаваног становништва је 40,2%. Већину издржаваног становништва чине жене, у Батровцима чак 77,5% (Табела 2).

Табела 2. Активност и делатност становништва по секторима, у релативним бројевима, у насељима пограничног подручја Срема

Table 2. Population activities and business by sectors, in relative numbers, in the settlements of the border area of Srem

Насеље	Активно становништво (%)		Лица са личним приходима (%)		Издржавано становништво (%)		Делатност становништва по секторима (%)			
	свега	женско	свега	женско	свега	женско	I	II	III	IV
Батровци	42,2	31,1	20,3	56,9	37,5	77,5	50,0	12,7	8,2	29,1
Беркасово	41,9	39,3	21,5	54,8	36,6	66,1	21,1	30,2	21,5	27,2
Бикић До	39,9	30,6	16,7	48,2	43,5	65,1	37,6	19,8	8,9	33,7
Вашица	41,4	35,8	17,3	48,0	41,4	66,3	47,3	20,1	15,5	17,0
Илинци	43,6	31,4	18,2	58,4	38,2	73,8	71,9	12,7	5,7	9,7
Јамена	42,3	32,1	14,6	54,5	43,1	68,5	75,1	3,2	5,9	15,7
Љуба	45,3	34,8	13,8	42,9	41,0	70,7	82,9	5,3	2,7	9,1
Моловин	47,3	32,6	10,7	46,9	41,9	67,2	70,7	13,8	3,3	12,2
Моровић	39,4	32,7	16,9	45,3	43,7	70,6	52,6	14,6	13,8	19,0
Сот	44,2	33,6	17,0	55,2	38,8	65,6	52,4	16,4	8,9	22,2
Шид	46,2	43,1	17,6	55,3	36,2	61,6	6,5	27,4	27,7	38,4
Укупно	43,1	34,3	16,7	51,5	40,2	68,5	51,7	16,0	11,1	21,2

Извор: Републички завод за статистику, 2003б.

Природни ресурси овог подручја нису бројни ни разноврсни па је и привреда до сада имала доста једностран развој. Пољопривреда је доминантна привредна грана (Ђерчан, Бубало Живковић и Лукић, 2010б). Припада тржишно мешовитом типу пољопривреде, са доминацијом једногодишњих биљака (Тодоровић, 2002). У примарном сектору привреде запослено је 51,7% становништва, а удео варира од 6,5% (Шид) до 82,9% (Љуба). У секундарном, терцијарном и квартарном сектору запослено је највише становника у једином градском насељу у пограничном подручју, а најмање у Љуби и Јамени.

Резултати теренског истраживања

Приликом истраживања квалитета живота на одређеном подручју морају се узети у обзир подједнако објективни али и субјективни елементи. Управо спровођењем анкетног истраживања добијени су субјективни показатељи личних ставова појединаца. Најчешће су постављана питања која се односе на животне околности, али и питања везана за општи ниво задовољства.

У првој групи питања, испитаници су имали понуђене опције да на скали од 1 до 5 оцене важност појединих елемената за побољшање квалитета живота. Пошто је реч о регији у којој је више од половине становништва запослено у примарном сектору, прва два питања су се односила на развој пољопривреде и подршку сеоским срединама. Већина испитаника (42,9%) сматра да је веома важна изградња одрживог и ефикасног пољопривредног сектора, док пољопривреда није важна за свега 2,9% испитаника. Подршка одрживом развоју села показала се као изузетно битна (46,4%) за побољшање услова живота и опстанак људи у сеоским пограничним насељима (Табела 3).

Табела 3. Важност појединих елемената за побољшање квалитета живота

Table 3. The importance of individual elements for improvement quality of life

Да ли вам је важно или не...	Изградња ефикасног пољопривредног сектора	Подршка одрживом развоју села	Отварање предузећа за развој локалне заједнице	Кредитирање привреде	Пореске олакшице	Развој прекограничне сарадње	Привлачење страних инвеститора
Уопште није важно	2,9	1,4	3,6	5,0	4,3	4,3	7,1
Углавном није важно	5,7	5,0	3,6	7,9	2,9	2,9	2,9
Нити јесте нити није важно	22,8	18,6	14,3	15,7	12,8	17,9	9,3
Углавном је важно	25,7	28,6	23,5	26,1	18,6	23,5	23,6
Веома је важно	42,9	46,4	55,0	45,0	61,4	51,4	57,1
Укупно	100	100	100	100	100	100	100

Реалне могућности бржег развоја пограничних подручја Србије леже у мултифункционалном развоју пољопривреде (Тодоровић & Вјелјас, 2009). То значи да се део пољопривредних ресурса користи

на конвенционалан начин, интензивирањем пољопривредне производње до границе одрживог развоја, део ресурса се користити за непољопривредне намене (агро-еко, ловни, риболовни, спортивно-рекреативни туризам и угоститељство), а део ресурса се користи за органску и здравствено безбедну храну (Калењук, Ђерчан & Тешановић, 2012).

Под мултифункционалном пољопривредом у ЕУ подразумева се производња хране и других корисних аутпута (који немају тржишну цену), која је субвенционисана у ширем интересу друштва. То значи да је економски исплатива за произвођача, а еколошки и социјално за друштво и државу. У том смислу, српска пољопривреда је мултифункционална, без обзира на транзициони пад (Ђерчан et al., 2010б). С обзиром на нове могућности које се отварају на тржишту (туризам, рекреација, услуге), Србија може још више да диверзификује коришћење својих пољопривредних ресурса да би се повећале економске ефективности, не доводећи у питање мултифункционалност.

Више од половине испитаника (55,0%) сматра изузетно битним отварање предузећа за развој локалне заједнице, а кредитирање привреде (45,0%) и пореске олакшице (61,4%) стављају се у први план, како код пољопривредника тако и код запослених у осталим секторима привреде. Према табели 3 чак $\frac{3}{4}$ испитаника сматра да је веома важно (51,4%) или углавном важно (23,5%) успоставити сарадњу са регијама суседних држава. Такође, велики удео испитаника (57,1%) сматра да је излаз из тешке економске ситуације у привлачењу страних инвеститора. Овакви ставови испитаника су донекле очекивани, уколико се зна да је пољопривреда водећа привредна грана од чијег напретка зависи живот земљорадника и сточара, али и запослених у индустрији за прераду пољопривредних производа.

Одсуство јаке привреде, нарочито у сеоским срединама, мора да се надомести достојним алтернативама – посао и приходи морају бити омогућени како би се заједница одржала, при чему привредне гране у развоју требају подршку друштва и одређених појединаца и институција.

У следећој групи питања испитаници су анкетирани о задовољству животним приликама. Саобраћајна повезаност се показала као један од основних проблема јер је половина испитаника (50,7%) исказала своје незадовољство, док је своје задовољство исказало најмање испитаника (2,2%) (Табела 4). Упркос чињеници да кроз ово подручје пролазе важни коридори, становништво свој положај перципира као периферан уз недовољан број аутобуских и железничких линија и лошу повезаност села са општинским центром.

Задовољство инфраструктурном мрежом може се се оценити као позитивно јер је око половине испитаника делимично (30,7%) или у потпуности исказало своје задовољство (27,1%). Мањи део

становништва (око 20%) није задовољан инфраструктуром, што је разумљиво уколико се зна да сеоска насеља немају канализацију, да гасоводна мрежа не постоји у општини Шид и да су путеви у насељима у лошем стању. Оцена комуналне опремљености варира од неопредељености (27,1%), до средњег (22,9%) и изузетног незадовољства (23,6%). Најмањи удео испитаника (6,4%) задовољан је комуналном опремљеношћу и хигијеном у насељима.

Табела 4. Задовољство животним приликама (%)

Table 4. Satisfaction with living conditions (%)

Да ли сте задовољни или не...	Саобраћајна повезаност	Инфраструктура	Комунална опремљеност	Медицинске услуге	Разноврсност садржаја за децу и одрасле	Безбедност живота у пограничном подручју	Квалитет производа и услуга	Цене производа и услуга
Незадовољан	50,7	13,6	23,6	18,6	31,4	9,3	25,7	40,0
Углавном незадовољан	22,9	7,9	22,9	25,0	22,1	8,6	29,3	31,4
Нити задовољан нити незадовољан	17,1	20,7	27,1	27,1	29,3	25,0	23,6	20,0
Углавном задовољан	7,1	30,7	20,0	12,2	12,9	33,6	15,0	8,6
Задовољан	2,2	27,1	6,4	17,1	4,3	23,5	6,4	0
Укупно	100	100	100	100	100	100	100	100

Пружање медицинских услуга у највећем броју случајева (27,1%) оцењено је оценом 3, што значи да испитаници нису били у могућности да прецизно одреде степен свог задовољства медицинским услугама. Међутим, из табеле 4 може се закључити да опште мишљење иде ка незадовољству, јер је број незадовољних (43,6%) већи од броја задовољних грађана (29,3%). Разлоге за овакво расположење можемо тражити у чињеници да у Шиду не постоји болница, а у неким сеоским насељима лекари ординирају два или три пута недељно.

Анкетирано становништво је исказало своје незадовољство (53,5%) и у погледу разноврсности садржаја за децу и одрасле. Тешка економска ситуација и све мање младих условили су затварање домова културе у селима. Деца и млади људи у сеоским срединама окупљају се око школских секција и фудбалских клубова, или траже нешто разноврснију понуду у општинском центру, док се старији окупљају у сеоским кафанама.

Приликом истраживања квалитета живота људи на граници незаобилазно је и питање о животној безбедности. Највећи део испитаника (57,1%) осећа се безбедно у подручју у којем живи. Мањи део (9,3%) осећа се угрожено с обзиром на близину границе, што је могућа последица ратних операција на овој територији током деведесетих.

Генерално гледано становништво пограничног подручја Срема није задовољно квалитетом и ценама производа и услуга. Незадовољство квалитетом производа и услуга исказало је око 55% испитаника, а незадовољство ценама око 71% испитаника. Занимљиво је да ниједан испитаник није исказао своје потпуно задовољство ценама. Овим је потврђена хипотеза бр. 2.

Код питања о задовољству животним стандардом појединаца одговори су били поражавајући. Највећи део анкетираних (45,7%) делимично задовољан својим животом, затим следе грађани који ни су задовољни (44,3%), а најмање је задовољних (10,0%) становника.

Као највећи проблеми наводе се мала примања и немогућност запошљавања. Анализом узорка утврђено је да највећи део испитаника (52,1%) има примања до 200 евра, што је испод просека за Србију. Затварање фабрика у Шиду и сиромашење села остављају неизвесну економску али и демографску будућност пограничног подручја Срема. Овим је потврђена хипотеза бр. 3.

Транзиција је учинила своје и огроман број радника, који су остали без посла по разним основама, упућени су на тржиште рада. Велики број незапослених последица је приватизације бројних предузећа. Позитивних ефеката приватизације је мало, док су они негативни у пуној мери дошли до изражаја. Транзиција има економску и социјалну цену. Новац добијен продајом акција или исплатом отпремина технолошким вишковима, најчешће није удружен и усмерен у производњу, већ је утврђен на различита добра.

Последње питање односило се на ниво обавештености о могућностима прекограничне сарадње и коришћењу ИРА фондова.

Највећи део испитаника (67,9%) није упознат са овим могућностима, мањи део (27,1%) делимично је упознат, а свега седам испитаника (5,0%) информисано је о могућностима прекограничне сарадње. Овим је потврђена хипотеза бр. 4.

Иако су са преко 50% оценили прекограничну сарадњу као изузетно важну, може се закључити да становништво није упознато са конкретним могућностима. Зато је потребно урадити више на информисању становника кроз радионице и пронаћи одговарајући фонд (нпр. Програм прекограничне сарадње Хрватска - Србија) како би се започела сарадња и економско оснаживање. Иако су главни корисници средстава из фондова ЕУ углавном државне институције, знатна средства се издвајају и за подршку локалној самоуправи. Ови пројекти доприносе унапређењу организације општинске управе и

пружању административних услуга становништву, подржавају повећање запослености, развој предузетништва и конкурентности, развој цивилног друштва, регионални и рурални развој.

ЗАКЉУЧАК

Србија се са економском кризом суочава већ две деценије, што је један од узрока лоше демографске слике у земљи. Чињеница је да је најтежа ситуација у пограничним деловима, па тако и у пограничном подручју Срема. Да би се побољшала демографска слика у тим подручјима неопходно је дати одређене предлоге за њихову ревитализацију. Тако долазимо до почетног проблема – како ревитализовати овај простор, односно спречити даљу депопулацију.

Истраживање демографске статистике показало је да неповољну демографску слику овог подручја карактерише висок морталитет, као последица велике просечне старости становништва, нарочито у сеоским насељима. Постојећа структура становништва не пружа услове за побољшање демографске структуре ни у наредном периоду. Старење популације и погоршавање виталних карактеристика у дужем периоду стварају проблем обезбеђивања довољног броја радно способног становништва. У ситуацији када недовољан фертилитет карактерише читаву покрајину, нужно је залагање за увођење пронајалних мера популационе политике и на покрајинском и на општинском нивоу и стимулисање рађања економским погодностима.

У емпиријском истраживању квалитета живота дошло се до закључка да на ставове грађана највише утичу материјалне могућности. Позитиван или негативан став у вези доживљаја свог животног стандарда испитаници су формирали првенствено на основу просечних примања и запослености. У циљу смањења и ублажавања високе стопе незапослености, филијале Националне службе за запошљавање спровеле су многе програмске активности, као што су развој предузетништва и програми samozapošljavanja. Осим сарадње са послодавцима, неопходна је и сарадња са локалном самоуправом, чији је циљ смањење броја незапослених у окружењу. То је пре свега сарадња са Регионалном привредном комором, начелницима округа и председницима свих општина.

Анализа показује да становништво у пограничном подручју Срема није у потпуности задовољно животним приликима, мало или средње задовољно основним елементима животног стандарда, и да није упознато са могућностима прекограничне сарадње. Ови закључци потврђују све четири полазне претпоставке.

ЛИТЕРАТУРА

- Balaguer-Coll, M.T., Prior, D., & Tortosa-Ausina, E. (2010). Decentralization and efficiency of local government. *The Annals of Regional Science*, 45, 571–601. DOI 10.1007/s00168-009-0286-7
- Bubalo Živković, M., Đurđev, B.S. & Dragin, A. (2008). The ageing of Vojvodina's population between 1953 and 2002 with reference to middle adulthood and ageing index. *Geographica Pannonica*, 12 (1), 39–44.
- Бубало Живковић, М., Драгин, А., & Ђерчан, Б. (2009). Гравитационо подручје Новог Сада. *Зборник радова Географског факултета*, 57, 103–121.
- Глигоријевић, Ж. & Стефановић, В. (2009). Друштвени значај и одрживи развој туризма. *Економика*, 55(6), 45–53.
- Глишовић Mezieras, J. & Миливојевић, М. (2005). У међународној години микро-кредита: рурални сектор и микро-финансирање у Србији. *Теме*, 3, 295 – 309.
- Đurđev, B.S., Arsenović, D., & Dragin, A. (2010). Contemporary problems in studying population of Vojvodina Province. *Acta geographica Slovenica*, 50(1), 115–129. DOI: 10.3986/AGS50105
- Ђекић, С. & Јовановић, С. (2009). Стратегија руралног развоја у светлу прикључивања Србије Европској унији. *Facta universitatis - series: Economics and Organization*, 6 (2), 147–152.
- Đerčan, B. (2012). Los problemas demográficos en la zona fronteriza de Srem. In: Humeau, J.B. (Ed.): *XI Seminario internacional: Iniciativas emprendedoras y desarrollo regional: Comparaciones europeas (70–73)*. Valencia: Instituto Interuniversitario de Desarrollo Local & 2H2S Consorcio de Investigación Europea en Ciencias Humanas y Sociales.
- Ђерчан, Б., Бубало Живковић, М., & Лукић, Т. (2010а). Демографске промене у пограничним насељима Срема на примеру Вашице. *Зборник радова Географског факултета*, 58, 63–80.
- Ђерчан, Б., Бубало Живковић, М. & Лукић, Т. (2010б). Пољопривреда као фактор економског развоја пограничног региона Срема на примеру села Вашица. *Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство*, 39, 19–35.
- Ђорђевић, Д. (1994). Ка планирању периферних зона Србије – нова децентрализација или локална држава. *Зборник радова Географског факултета*, 43, 227–232.
- Ђорђевић, Д. (2002). Плански приступ ревитализацији пограничних крајева. У: Станковић, С. (Ур.): *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*, (23–33). Београд: Географски факултет.
- Ђорђевић, Ј. & Панић, М. (2004). Утицај трансграничних региона на развој Србије. *Гласник Српског географског друштва*, 84(2), 183–196.
- Ђорђевић, Ј. & Тодоровић, М. (2006). У сусрет новим концептима руралног развоја Србије. *Гласник Српског географског друштва*, 86(1), 211–220.
- Ђурђевић, Б.С., Арсенић, Д., & Цветановић, М. (2010). Демографски развој Војводине – стање и перспективе. *Зборник радова Департмана за географију, туризам и хотелијерство*, 39, 5–18.
- Ђурчић, Р. (1984). *Општина Шид, географска монографија*. Нови Сад: Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Зјалић, Ј. М. (2009). Људски ресурси и њихова оспособљеност за укључивање у развој привреде и друштва. *Међународни проблеми*, 61(1-2), 92–111.
- Калењук, Б., Ђерчан, Б., & Тешановић, Д. (2012). Гастрономски туризам као фактор регионалног развоја. *Економика*, 3, 136–146.

- Калењук, Б., Тешановић, Д., Шкрињар, М., & Псодоров, Ђ. (2011). Значај безбедности хране у развоју туризма. *Туристичко пословање*, 7, 155–162.
- Lampič, B. & Potočnik Slavič, I. (2007). Demographic vitality and human resources as important factors for rural areas development. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 87(2), 103–114.
- Lukić, T., Stojavljević, R., Đurđev, B., Nađ, I., & Đerčan, B. (2012). Depopulation in the Western Balkan Countries. *European Journal of Geography*, 3 (2), 6–23.
- Miljanović, D., Miletić, R., & Đorđević, J. (2010). Regional inequality in Serbia as a development problem. *Acta geographica Slovenica*, 50-2, 253–275.
DOI: 10.3986/AGS50204
- Мирић, О. (2009). *Регионална политика Европске уније као мотор економског развоја*. Београд: Европски покрет у Србији.
- Ni Laoire, C. (2000). Conceptualising Irish rural youth migration: a biographical approach. *International Journal of Population Geography*, 6, 229–243.
- Петровић, С. (2009). Еврорегиони у функцији трансграничне сарадње земаља Западног Балкана. *Глобус*, 34, 73–88.
- Плавшић, С. & Билбиловска, Г. (1998). Интербалканска сарадња и интеграција у развоју тржишне привреде. *Теме*, 1–2, 21–30.
- Покрајински завод за статистику. (2010). *Документационе табела ДЕМ-1 и ДЕМ-2*.
- Ракић, У. (2006). Одржавање равнотеже између становништва и ресурса. *Зборник радова Географског факултета*, 54, 115–126.
- Републички завод за статистику. (2003а). *Упоредни преглед броја становника 1948–2002, подаци по насељима*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. (2003б). *Активност и пол, подаци по насељима*. Београд: Републички завод за статистику.
- Републички завод за статистику. (2012). *Витални догађаји у Републици Србији 2011*.
- Служба за катастар непокретности. (2010). Шид: Општинска управа Шид.
- Стаменковић, С. & Гатарић, Д. (2008). Дневна интеракција (радне снаге, школске деце и омладине) Београда и војвођанских насеља. *Зборник радова Географског факултета*, 56, 63–72.
- Стојановић, Ж. & Манић, Е. (2009). Одрживи рурални развој и прекогранична сарадња. *Гласник Српског географског друштва*, 89(2), 43–64.
- Стојић Карановић, Е. (2002). Отворена питања и перспективе сарадње подунавских земаља. *Међународни проблеми*, 54(3), 221–252.
- Shishmanova, M. (2010). Central and peripheral regions – a topical problem in regional policy. *Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić“*, 60(1), 87–105.
- Stockdale, A. (2002). Towards a typology of out-migration from peripheral areas: a Scottish Case Study. *International Journal of Population Geography*, 8, 345–364.
- Stockdale, A. (2006). Migration: Pre-requisite for rural economic regeneration? *Journal of Rural Studies*, 22(3), 354–366.
- Todorović, M. & Bjeljac, Ž. (2009). Rural tourism in Serbia as a concept of development in undeveloped regions. *Acta geographica Slovenica*, 49-2, 453–473.
DOI: 10.3986/AGS49208
- Todorović, M. & Tošić, B. (2006). Transborder Cooperation in the Pannonian Plain – Case Study of “The Euroregion Danube-Drava-Sava”. *Geographica Pannonica*, 10, 85–88.
- Тодоровић, М. (2002). Неки елементи развоја пољопривреде пограничних области Србије. У: Станковић, С. (Ур.): *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*, Београд: Географски факултет. 89–102

- Тошић, Б. и Милетић, Р. (2002). Могући правци развоја пограничних подручја Србије. У: Станковић, С. (Ур.): *Проблеми ревитализације пограничних крајева Југославије и Републике Српске*. Београд: Географски факултет. 139 – 154
- Ђурчић, С. (2001). *Насеља Срема, географске карактеристике*. Нови Сад: Матица српска и Институт за географију Природно-математичког факултета.
- Ђурчић, С. (2010). *Насеља Војводине, географска синтеза*. Нови Сад: Матица српска.
- Шувар, С. (2004). Село у транзицији. *Теме*, 3, 167 – 175.

Bojan Djerčan, Tamara Lukić, Milka Bubalo Zivković. University of Novi Sad, Faculty of Sciences, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, Novi Sad

**REGIONAL - DEMOGRAPHIC PROBLEMS AND
THE QUALITY OF LIFE IN THE SREM BORDER AREA:
CASE STUDY, ŠID MUNICIPALITY**

Summary

Serbia has been facing a financial crisis for the past two decades, which is one of the causes of the unfavourable demographic situation in the country. It is a fact that the most difficult situation is found in the border areas, including the border region of Srem. Intensive depopulation has been present in Vojvodina for many years. Beside the low or negative population growth rates and aging population, the majority of municipalities in Vojvodina have a negative migration balance. Therefore, the policy towards fertility in Vojvodina must be complete and coherent. The decreasing number of inhabitants is just a consequence of negative natural growth, whose negative values have been recorded in the region over the last twenty years. A decrease in fertility and population growth, as well as an increase of the population life expectancy, are direct causes of depopulation and the intensification of the aging process. Vojvodina is characterized by a long-term trend in the decrease of the young and the increase of the elderly population share.

In the situation characterized by poor fertility in the whole province, it is necessary to engage in the introduction of pro-natalist population policy measures at the provincial and municipal levels, and to stimulate birth rate growth by economic benefits.

Demographic stabilization would also be contributed to by stopping the emigration from the territory of the municipality. Whether this goal will be achieved or not will depend primarily on the economic development of the municipality, or the possibility to offer adequate jobs to the young, educated population. This type of migration processes can be effectively influenced by timely professional orientation, directing future high school and university students towards those professions that are needed in the municipality. In this process, it is necessary to connect with spatially close urban areas, which would reduce emigration and increase commuting.